

Ur *Tidsignal* nr 2 2005

Håkan Blomqvist

Myten om den judebolsjevikiska världskonspirationen – speglad i svensk litteratur 1917-1925

I tider av växande otrygghet och hot kan idéer om utbredda konspirationer finna grogrund bland dem som föreställer sig att världsutvecklingen är ett verk av onda eller goda människors planer; internationella kapitalister, terrorister, vänsteraktivister eller islamister figurerar i dagens konspirationstänkande. Men framförallt judarna — i namn av "sionismen" eller den "judiska lobbyen" — intar rollen som konspiratörer i en lång tradition där en världsomfattande judisk sammansvärjning ansetts ligga bakom krig, revolutioner och massvälde. Håkan Blomqvist utkommer nästa år med en bok om hur den ryska bolsjevikrevolutionen 1917 och kommunismen sågs som inkarnationen av den judiska världskomplotten.

Under de senaste årens granskningar av kommunismens och Förintelsens historia har inga beröringspunkter verkat finnas mellan de två annat än som parallella exempel på 1900-talets diktaturprojekt och folkmord. Men att nazismens ideologiskt uttalade måltavla just var kommunismens föreställda judiskhet, att det var mot den "judiska världskonspirationens bolsjevistiska centrum" som Operation Barbarossa och Förintelsen släpptes lös, har knappast uppmärksammats. Därmed försvåras förståelsen både av världskrigets ideologiska konstellationer och av en betydelsefull faktor i 1900-talets europeiska tänkande, föreställningen om "judebolsjevismen", med Andres Gerrits ord "en av 1900-talets kraftfullaste myter".¹ I dag, när *Sion Visas Protokoll* och Hitlers *Mein Kampf* åter säljer i stora upplagor och vinner tilltro bland högerextremister och islamistiska fundamentalister, är det nödvändigt att den förödande historiska erfarenheten inte faller i glömska. I den politiska omedvetenhetens och okunnighetens tankevärld styrs historiska förlopp sällan av ekonomiska krafter, sociala strukturer och politiska system. Det är enskilda personer, onda och goda, som avgör världens öden och dirigerar händelsekedjorna, från vardagens förtretligheter till kulturella skiften och klimatförändringar. I tider av växande otrygghet och katastrofer kan idéer om utbredda konspirationer finna en grogrund i den omedvetenheten. De konspirerande kan föreställas i olika, redan negativt bestämda grupper; internationella kapitalister, terrorister, vänsteraktivister, islamister, sionister — allt utifrån behoven. Ofta med drivor av påtagliga bevis och indicier för internationell samordning i en globaliserad värld där många aktiviteter beslutas i gränsöverskridande forum. Det är när tolkningen av sådana aktiviteter lättar från realiteternas värld med alla dess strukturella förutsättningar och olikheter och ersätter den forna tron på Guds hand med konspiratörernas, som den fundamentala blindheten inträder. En blindhet ägnad att avhumanisera människor för att i sista hand kunna förgöra dem. Förintelsen av det judiska folket i Europa förutsatte en sådan avhumanisering, uppbyggd av olika element från religiösa myter och vetenskapligt rastänkande till ekonomisk rivalitet och fysisk särskilnad. Central var här också föreställningen om ett överhängande hot där världens judar som grupp — eller ras — antogs vara i färd med att erövra världsmakt. Centrum för den strävan uppfattades vara den ryska bolsjevikrevolutionen med den Kommunistiska Internationalen som konspirationens internationellt förgrenade organisation.

Om livskraften hos den myten kan man lätt övertyga sig genom en enkel sökning över internet

¹ Gerrit, André "Antisemitism and Anti-communism: The Myth of 'Judeo-Communism' in Eastern Europe", *East European Jewish Affairs* vol 25 no 2, sommar 1995 s 49 "Kampen mot 'judisk bolsjevism', förstörelsen av Sovjetunionen och utrotningen av Europas judar /var/ för naziregimen oupplösligt sammantvinnad till den grad att de utgjorde en och samma målsättning", menar Enzo Traverso i *Understanding the Nazi Genocide. Marxism after Auschwitz* London 1999 s 105

där hotet från ”judebolsjevismen” ännu lever och frodas bland högerextremister, islamister och nationalisterna av olika schatteringar. Idag kopplat till globaliseringen, sionismen, den amerikanska judenheten och II september. Följande utgör en framställning av hur myten en gång formulerades även i den svenska offentligheten. Artikeln sammanfattar en del av resultaten från en kommande bok om genomslaget för myten om den judebolsjevikiska världskonspirationen i 1920-talets Sverige.²

En bakgrund

Sedan pogromerna på 1880-talet, hade antisemitismen varit ett framträdande tema i försvaret av tsarismen mot liberala, socialistiska och revolutionära strömningar i Ryssland.³ För den reaktionära Ryska Folkunionen och dess Svarta Hundraden blev *Sions Viser Protokoll* — de förfälskade handlingarna från en påstådd judisk världskomplot, som producerats av den ryska Ochranan vid tiden för Dreyfus-affären — en bibel mot utmanare som representerade moderna samhällsströmningar.⁴ Med det ryska krigsnederlaget mot Japan och revolutionen 1905, bakslagen i första världskriget och Februarirevolutionen 1917, cementerades tanken på en judisk världskonspiration hos den ryska motrevolutionen. Bolsjevismens maktövertagande och det följande inbördeskriget gav demoniseringen av revolutionens olika krafter ett gemensamt och tydligt fokus och övertygelsen växte om bolsjevismens judiska karaktär, i synnerhet bland forna militärer, aristokrater och tsaranhängare som redan tidigare brännmärkt alla opposition med antisemitiska tillhyggen. ”Antisemitism och kontrarevolution var en och samma sak”, sammanfattar André Gerrits.⁵ Bland de ”vita” styrkorna distribuerades propaganda och litteratur på temat om den judisk-bolsjevikiska konspirationen, en idé som hade blivit till ”en besatthet” hos många av de vitas ledare och som även drabbade flera av bolsjevismens motståndare på den icke-tsaristiska sidan, som mensjeviker och socialrevolutionärer.⁶

Men föreställningen om bolsjevismen som judisk och det antisemitiskt präglade motståndet mot sovjetregeringen var emellertid inte begränsat till den vita motrevolutionen. Nicolas Werth ger i *Kommunismens Svarta bok* ett stort antal exempel på hur motståndet mot bolsjevikregimen från helt andra grupper också ofta formulerades i antijudiska termer. Det kunde handla om arbetarrevolter som i Putilovverken mars 1919 samt i Orel, Briansk och Astrakan under samma vår.⁷ Det kunde gälla bondeupproren i Sydryssland och Ukraina där Grigorievs, Machnovs och Zelenys anarkistleda bondearméer svepte fram.⁸ Det kunde representeras av Simon Petliuras ukrainska nationalisterna samt av de upproriska kosackerna i Kuban och vid Don.⁹ Werth noterar hur de alla drog i fält bakom slagord som ”död åt de judiska kommissarierna”. Bara motrevolutionärernas antijudiska pogromer i Ukraina och Sydryssland skördade bortåt 150 000 offer och ”kampen mot judebolsjevismen” fördes från

² Håkan Blomqvist, *Myten om den judiska världskonspirationen: kontrarevolution och antisemitism 1917-25*, kommande. [Kom ut 2013 under titeln *Myten om judebolsjevismen – Antisemitism och kontrarevolution* – Red]

³ En studie av de antijudiska pogromerna i Tsarryssland och deras funktion som verktyg mot oppositionella krafter, utgörs av John D Klierand och Shlomo Lambroza eds *Pogroms. Anti-Jewish Violence in Modern Russian History*. Cambridge University Press 1992. Hur den ”judiska bolsjevismen” blev den ryska extremhögerens främsta måltavla under mellankrigstiden analyseras av Walter Laqueur, *Black Hundreds: The Rise of the Extreme Right in Russia* New York 1994

⁴ Historien kring protokollens tillkomst, spridning och användning har undersökts av Norman Cohn, *Warrant for Genocide. The myth of the Jewish world-conspiracy and the Protocols of Elders of Zion* New York 1967 samt av Benjamin W Segel & Richard S Levy, eds *A Lie and a Libel: The History of the Protocols of Zion*, Lincoln: Un of Nebraska Press 1995.

⁵ André Gerrit, ”Antisemitism and Anti-communism: The Myth of Judeo-Communism' in Eastern Europe”, *East European Jewish Affairs* vol 25 no I, sommar 1995 s 65

⁶ Cohn s 121

⁷ Werth, Nicolas, ”Un état contre son peuple. Violences, repressions, terreurs en Union soviétique” i Courtois, Stéphane (ed) *Le livre noir du communisme* Paris 1997 s 99f

⁸ Werth s 109f

⁹ Werth s 114

Judenitj i Baltikum till Koltjak i Sibirien.¹⁰ Just det temat — judarnas roll... och själva existens! — var en av inbördeskrigets reella motsättningar; där bolsjevikerna i huvudsak försvarade judarna och en judisk emancipation, medan delar av motrevolutionen grupperade sig kring antisemitiska föreställningar och lösningar. Även röda arméförband kunde göra sig skyldiga till övergrepp och mord, inte minst Budjennis röda kosackrytteri. Men, skriver Peter Kenez: ”Medan detta är delvis sant, är det likaså klart att de sovjetiska ledarna var villiga att bekämpa pogromer och bestraffa förövarna. Som ett resultat räknades Röda Arméns offer endast i några få hundra jämfört med de tusentals som slaktades av de vita.”¹¹ Efterhand drog judarna slutsatsen, skriver Kenez, att trots dess ekonomiska politik och enstaka pogromer från illa disciplinerade röda arméstyrkor, erbjöd sovjetmakten ”störst chans för överlevnad”.¹²

Tyskland

Också den europeiska antibolsjevismen och motrevolutionen från tiden kring det ryska inbördeskriget och den tyska revolutionen 1918-19 formulerades inte sällan utifrån temat om bolsjevismens och revolutionens judiskhet. De ryska tsaranhängare och mot-revolutionärer som redan 1918 tvingades till landsflykt i Tyskland bildade en ideologisk strålningskälla som verkade inom den tyska extremhögern efter kejsardömets fall och bidrog till dess världsbild.¹³ I den motrevolutionära miljön flöt Sion Visés protokoll och föreställningen om bolsjevismens och den tyska novemberrevolutionens judiskhet samman till hotbilden om den ”judisk-bolsjevikiska världskonspirationen”. Den motrevolutionära agitationen brännmärkte judiska företrädare för Novemberrevolutionen och hävdade att de stod i maskopi med judiska finans- och tidningsmän. F I Carsten skriver om vågen av antisemitisk agitation som följde så snart den omedelbara första chocken efter kejsardömets fall lagt sig:

För första gången innehade nu judar ledande politiska positioner i Tyskland: inte bara bland spartakisterna och andra extremistiska grupper, utan också i arbetar- och soldatråden och på andra håll. Två medlemmar av den nya centralregeringen — Haase och Landsberg — var judiska, liksom den nye statsministern i Bayern, Eisner och statsministern i Preussen, Hirsch. I ögonen på alla antisemiter profilerade judarna på Novemberrevolutionen; det var bara ett kort steg ifrån att identifiera dem som ”November-förbrytarna”. Innan slutet av 1918 översvämmades Berlin av flygblad som manade befolkningen till pogromer, och i andra som skrek ut: 'Döda Liebknecht!' Ett annat hävdade att sätet för arbetar- och soldatrådens exekutivkommitté var synagogan i deputeradekammaren och dess adress i det judiska kvarteret bakom *Alexanderplatz* 'kort och gott Judiska Schweiz'. Den 11 december 1918 rapporterade *Vorwärts* att judar och kristna som såg något judiska ut offentligt hade attackerats. I valkampanjen i januari 1919 proklamerade affischer: 'Det Tyska Demokratiska partiet är judenhetens parti' och 'Tyskhet — inte judendom! Inte religion — utan ras!'¹⁴

¹⁰ Peter Kenez, ”Pogroms and white ideology in the Russian Civil War” i Klierand, Lambroza 1992 s 293 ff Enligt Kenez dödades tio procent av Ukrainas judiska befolkning, ibid s 302. Den judiska forskaren Benjamin Pinkus anser att siffran för Ukraina kan vara 75 000 dödade i 2000 pogromer. Siffrorna över det totala antalet offer för motrevolutionens antisemitiska pogromer 1918-20 tycks mycket svåra att fastställa. ”De enorma massakrer mot judar som nazisterna genomförde”, skriver Cohn, ”har överskuggat allt som ägde rum tidigare, så att få människor nu känner till förspelet som ägde rum i Ryssland mellan 1918 och 1920.” Cohn s 123

¹¹ Kenez s 301

¹² Kenez. För en ledigt skriven skildring av den judiska socialismen och bolsjevismen i Östeuropa och Ryssland, se Salomon Schulmans *Jiddischland. Bland rabbiner och revolutionärer* Nora 1996

¹³ Cohn s 128 ff, F L Carsten, *Revolution in Central Europe 1918-1919* Berkeley and Los Angeles 1972 s 254, Klaus P. Fischer, *The History of an Obsession. German Judeophobia and the Holocaust* New York 1998 s 137. Fischer påminner, s 137, om hur i denna miljö *Sion Visés Protokoll* utgavs på tyska 1919 och att krafter (som Fjodor Vinbergs ryskspråkiga Berlintidning *Prizyv*, ”Uppmaningen”) redan då manade till en ”slutlig lösning” av den judiska frågan genom fysisk utrotning.

¹⁴ Carsten s 248f. Klaus Fischer uppmärksammar samma förhållande: ”Efter en första chock som följde på det tyska nederlaget, släppte den radikala högern loss en hysterisk kampanj mot sina politiska motståndare i vilken judofobi spelade en mycket framträdande roll. Det ursprungliga initiativet till denna kampanj kom från Heinrich Class och dennes Alltyska förbund som stöddes av prominenta militära ledare och av en alltmer radikaliserad

Spartakistupproret i Berlin i januari 1919, följt av den bayerska och ungerska råds-republiken — med flera judiska revolutionärer som Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht, Kurt Eisner, Ernst Toiler och Bela Kun på framskjuten plats — bekräftade för ett skräckslaget borgerskap bilden av vad som tycktes stå på spel.¹⁵ I händerna på antisemitiska frikårister sköts Rosa Luxemburg som ”judehora” innan hon, liksom Liebknecht, slängdes i Landwehrkanalen och hennes förtrogne Leo Jogisches tillsammans med många andra judiska spartakister slogs ihjäl i kasernerna.¹⁶ Samtidigt växte antirevolutionära skydds- och medborgargrupper fram bland tjänstemän, lärare, studenter och andra delar av medelklassen. De förenade sitt motstånd mot revolution, demokrati, Versailles och socialism med slagord mot den ”judiska konspirationen” och ”judiska dolkstöten”.¹⁷ I kölvattnet på krossandet av rådsmakten i Bayern i maj 1919 följde en försmak av vad som skulle komma ett drygt tiotal år senare. Den vita terrorn med ständrätter, massgripanden och upplösning av arbetarråden följdes av klappjakt på judar med plundringar och upplopp, massiv ökning av den antisemitiska agitationen, försvagning av arbetarorganisationerna och de bayerska socialdemokraternas stora valnederlag sommaren 1920 med förlust av mer än hälften av väljarna.¹⁸ Mitt i denna motrevolutionära och antisemitiska våg föddes nazismen.

Polen

Den nationella och revolutionära utvecklingen i Polen i samband med det ryska imperiets sammanbrott 1918 kom att befördra samma ideologiska kombination. Polen hade en större andel judisk befolkning än något annat land i världen. Här hade judar från västra Europa — fördrivna från Spanien och England under senmedeltiden — kunnat finna en tillflyktsort. De polska områden som införlivats i Tsarrysland genom rikets delningar från 1700-talet hade tillhört imperiets tillåtna zon för judisk bosättning. Den polska judenheten utgjordes av en alltmer pauperiserad stadsbefolkning, avskild genom funktion och kultur när det gällde språk (jiddish), religion och seder och samtidigt splittrad; mellan å ena sidan ålderdomliga strukturer och ortodox religiöst liv och å andra sidan modernisering och sekularisering. Den framväxande arbetarrörelsen med socialdemokratien, det judiska Bund och vänstersionisternas Poale Sion utvecklades genom revolutionerna 1905 och 1917 till politiska faktorer av betydelse. Inte sällan i konflikt med den polska nationalism där en radikal och nationellt inriktad katolicism kunde riktas mot såväl den ortodoxa ryska kyrkan som judendomen.

Världskrigets östra frontavsnitt gick just över de judiska områdena. Till arméers skövlingar med nöd, samhälleligt sönderfall och folkhat i spåren kom de socialt revolutionära utbrotten och de radikala nationella rörelserna som inte minst drabbade Polens judiska befolkning. Pogromer 1918 riktades mot judars påstådda ”ryskhet” och misstänkta nationella opålitlighet. Den katolska kyrkans ålderdomliga antijudiska teman kom att användas i den nya tidens nationella och revolutionära strider. För kyrkan flöt bilden av det revolutionära bolsjevikiska hotet samman med fiendskapen mot den judiska religionen. ”Den ryska revolutionen 1917”, skriver David I Kertzer i sin rannsaking av den katolska kyrkans antisemitism, ”gav kyrkan en ny fiende, gudlös kommunism, vars utbredning hotade att förgöra kristenheten. Genom att några av den kommunistiska rörelsens ledare var judiska, blev det ofrånkomligt att, i

---

bourgeoisie.” Fischer s 129

¹⁵ I den ungerska rådsrepubliken 1919 utgjordes bortåt trettio av de fyrtioåtta folkkommissarierna av judar eller socialister med judisk bakgrund, hävdar William McCagg jr som undersökt Ungerns urbana revolution, citerat i Gitelman Zvi Y, *Jewish Nationality and Soviet Politics. The Jewish sections of the CPSU, 1917-1930* Princeton New Jersey 1972 s 106 Se också Fischers 119ff

¹⁶ Elzbetia Ettinger, *Rosa Luxemburg* Stockholm 1991

¹⁷ Carsten s 250. Fischer s 130 understryker hur *Deutsche Schutz und Trutz Bund* på många sätt utgjorde en modell för den blivande naziströrelsen inte bara genom sin antijudiska ideologi utan också genom sin uppbyggnad, sina propagandametoder och symboler, exempelvis hakkorset.

¹⁸ Carsten 257

Vatikanens dåtida världsbild, kommunismen också var förbunden med judendomen och det kommunistiska hotet med det judiska hotet.”¹⁹

Under sommaren 1920, när den sovjetiska Röda Armén slog tillbaka ett försök till polskt anfall och trängde in över Polens gränser, sände den polska biskopsstyrelsen en flammande maning om hjälp till den romersk katolska kyrkan, som lästes upp i kyrkor över hela världen: ”Bolsjevismens verkliga mål är världsherravälde. Den ras som har ledningen över bolsjevismen i sina händer, har redan i det förflutna underkuvat hela världen genom guldets och bankerna, och nu, driven av den eviga imperialistiska girighet som flyter i dess ådror, syftar den redan till att slutgiltigt lägga nationerna under sitt härskarok. (...) Bolsjevismens hat riktas mot Kristus och Hans kyrka, i synnerhet eftersom de som är ledare för bolsjevismen i sitt blod bär det traditionella hatet mot kristendomen. Bolsjevismen är i sanning förkroppsligandet och inkarnationen av Antikrist på jorden.”²⁰

Storbritannien och USA

Genom *Sion Visés Protokoll* och mängder av liknande dokument som sade sig avslöja förekomsten av en judisk-bolsjevikisk världskomplott, skapades under de första efterkrigsåren en veritabel hetsstämning inom pressen och politiken även i väst. Det brittiska *Foreign Office* publicerade 1919 en officiell vitbok som fastslog att bolsjevismen hade sitt ursprung i tysk propaganda och utövades av internationella judar med syfte att paralysera näringslivet så att detta kunde köpas upp av judarna.²¹ Den ansedda tidningen *The Times* ägnade samma år stort utrymme åt att diskutera om bolsjevismen kunde tolkas som en judisk hämnd. Men tidningens korrespondent i Ryssland, Robert Wilton, tvekade inte att fastslå att bolsjevikerna var judiska agenter.²² *Sion Visés Protokoll* utgavs 1920 på det ansedda förlaget *Eyre & Spottiswoode — His (or Her) Majesty's Printers* — och anmäldes positivt av *The Times* som ställde frågan om nationen utköpat dessa tragiska krigsår mot den tyska faran bara för att hamna i en ”Pax Judaeica” vars följder inte skulle bli mildare än kaiser Wilhelms bödlars.²³ Andra stora brittiska tidningar, som *The Spectator* och *The Morning Post* inledde formliga kampanjer mot den judisk-bolsjevikiska ”konspirationen gentemot civilisationen” och krävde en Kunglig kommission för att undersöka det världsjudiska ledarskapets förehavanden: ”Vi måste dra ut konspiratorerna i ljuset, riva av dem deras anskrämliga masker och visa världen hur löjliga och ondskefulla och farliga sådana samhällets plågoandar är.”²⁴ Samma tongångar spreds till Frankrike och de flesta andra europeiska länder där inte bara extremhögern utan även etablerade media, förlag och politiker förde ut konspirationsbudskapen från *Sion Visés Protokoll* och andra ”avslöjande” dokument.²⁵

Men också på andra sidan Atlanten grep paniken, *the Red Scare*, omkring sig.²⁶ Från hösten 1919 började enstaka utdrag ur konspirationsdokumenten spridas i amerikansk press under rubriker som ”Röd Bibel manar till våld” och ”Röda konspirerar för att krossa världen”.²⁷ Snart duggade larmsignalerna om ett världsbolsjevikiskt maktövertagande tätt. Amerikanska senatsförhör genom den så kallade *Overman Committee on Bolshevism* underströk i februari

¹⁹ David I Kertzer, *The Popes Against the Jews. The Vatican's role in the rise of modern Anti-Semitism* New York 2001, s 14.

²⁰ citerat efter Cohn s 164f

²¹ Cohn s 150f

²² ibid s 151

²³ ibid s 152f

²⁴ ibid s 155

²⁵ ibid s 165ff

²⁶ För den växande antikommunistiska och antisocialistiska hysterin i USA efter första världskriget se Robert K. Murray, *Red Scare. A Study in National Hysteria, 1919-1920* Minneapolis 1955 och Regin, *Smith Red Scare. FBI and the Origins of Anticommunism in the United States, 1919-1943* Copenhagen 2000

²⁷ *The Public Ledger* i Philadelphia, oktober 1919, citerad av Cohn s 156

1919 att bolsjevikrevolutionen leddes av judar.²⁸ Och tidningsrubrikerna smattrade: ”*Trotsky Leads Jew-Radicals to World Rule. Bolshevism only a Tool for His Scheme.*”²⁹ Bilkungen Henry Fords tidning *The Dearborne Independent* med en upplaga på trehundra tusen exemplar, började på hösten 1920 hamra ut temat från Sions Vises Protokoll om klasskampens, strejkernas, fackföreningarnas och bolsjevismens roll i den judiska världskomplotten.³⁰ Artiklarna publicerades också i bokform under rubriken *The International Jew*, boken som i USA trycktes i en halv miljon exemplar, översattes till 16 olika språk och nådde under 20-talet, enligt Cohn, uppskattningsvis flera miljoner läsare³¹ — med sitt budskap att bolsjevismen var en produkt av en judisk världskonspiration. Att ett idolporträtt av Henry Ford länge flankerade Hitlers skrivbord var ingen slump. ”Vi ser till Henry Ford som ledare för den växande fascistiska rörelsen i Amerika..... Vi har just låtit översätta och publicera hans antijudiska artiklar. Boken sprids i miljontals över hela Tyskland”, citerades Hitler i amerikansk press.³²

Sverige

Den antisemitiska kampanjen kring *Sion Vises Protokoll* och den judiska världskomplotten kunde från 1919 nå en svenskspråkig publik via ett anonymt ”enskilt förlag” i Helsingfors. Producerad på ett boktryckeri i Vasa utgavs protokollen i en hundrasidig bok under rubriken *Förlåten faller...* ” författad av signaturen S. Nilus. Utgåvan uppgavs utgöra en översättning av den fjärde ryska upplagan från 1917³³ och innehöll samma påstådda sekreta anvisningar om ”gojim”-samhällets underminering genom den judiska ”symboliska ormens list”, som när protokollen först publicerades vid tiden för Dreyfus-affären. Med hjälp av liberalismen, guldet, pressen och frimureriet, med sprit, klassicism och liderlighet, republik och anarki plus ideal om frihet, jämlikhet och broderskap planlades, enligt protokollen, förslavandet av ”gojerna” under den judiske konungens världsherravälde.³⁴ Framställningen var riktad mot de hot det ryska tsarväldet upplevde vid ingången till 1900-talet och varje uttryck för modernisering; från sekularisering till politiska partier, brännmärktes som delar av den judiska världsplänen. I skriftens inledning, förklarande efterord samt bildmaterial placeras emellertid protokollen in i en annan tid än sekelskiftets. Tiden, då planen ”för världens erövring av Sion” skulle sättas i verket, var till sist inne.³⁵ Antikrist, som uppslukar Europas kulturbärande folk och den ariska världens elit, från Neva till Donau, från Isar till Rhen, i öster, i väster, i söder, hade uppenbarat sig. Över världskampens ruiner, bränder, broderslakt och svält hörs ”ett vidrigt, ett växande svartfågelskrän” när Israels stam, det världsmaroderande Sion, banar sig fram och tråd efter tråd i dess djävulska tarantelnät blottas. ”Och Marx, liksom Trotskij och alla som lett och leda i lönn våra öden, fast de rycka trådarna var på sitt sätt, de rycka oss alla mot döden”.³⁶ Världsplänens och det judiska herraväldets förverkligande hade till sist tagit gestalt — i bolsjevismen och den socialistiska revolutionen.

Av den rikt illustrerade bokens tjugosex fotografier föreställer arton judiska bolsjeviker, tyska spartakister eller vänstersocialister — från de ryska revolutionsledarna Trotskij, Sinovjev och Lunatjarskij över de tyska revolutionärerna Liebknecht, Luxemburg och Haase till ledarna för

²⁸ Joseph W Bendersky, *The Jewish Threat' Anti-Semitic Politics of the U.S. Army* New York 2000 s 62ff
Benderskys bok utgör en ingående studie av vilket grepp föreställningen om ett judiskt, revolutionärt och även rasmässigt hot hade inom den amerikanska militären under 1900-talet.

²⁹ *Chicago Tribune* 19/6 1920 citerad av Cohn s 156

³⁰ Cohn s 158 ff

³¹ *ibid* s 162

³² *Chicago Tribune*, citerad av J R Carlson, ”Under Covers”, New York 1943 s 210, återgivet av Cohn s 162.

³³ S. Nilus *Förlåten faller... Det tillkommande världssjälhärskardömet enligt "Sions Vises hemliga protokoll"* Helsingfors 1919

³⁴ Nilus s 12ff

³⁵ *ibid* s 91

³⁶ *ibid*, inledningsdikt s II

rådsregeringen i Bayern Landauer, Eisner och Levin.³⁷ Bland de övriga figurerar socialdemokraterna Scheidemann, Kautsky och Bernstein samt sionismens grundare Theodor Herzl och den ryska provisoriska revolutionsregeringens ledare Kerenskij.³⁸ *Förlåten faller...* utkom på svenska i flera upplagor, den fjärde tryckt 1924 på Hangöbladets förlag "Blinkfyren" i Hangö. Där är knytningen till bolsjevismen om möjligt ännu mer framträdande med ett omfattande tecknat niddbildsgalleri rubricerat "Europas dödgravare. Ny följd." över "sovjetjudar" och socialistiska "tyskjudar", i flera fall försedda med antisemitiska versrader, som under den första bilden "Sovjetjuden *Bronstein-Trotskij*".

Är det en mänska — eller mänskovorden
bastard av basilisk och av demon?
Nej, vad han är, det säges bäst med orden
en *jude* på Romanoffs tron³⁹

Utgivningen av Sion Visés protokoll på svenska skedde under de första efterkrigsåren från små anonyma förlag, som utlöpare från den marginella antisemitiska strömning som länge uttryckt sig i Sverige genom Antisemitiska förbundet kring August Skarin samt genom Mauritz Rydgrens (med Mattias Tydén's ord), "ändlösa hetskampanj mot judarna".⁴⁰ Rydgren, som genom sitt tonläge till och med ansågs kompromettera den antisemitiska rörelsen själv, sög sig begärligt fast vid protokollen och publicerade 1923 en egen utredning om den stora judiska världskomploten. Under titelrubriken *En ropande röst i öknen* över ett ensamt hakkors, härleddes planen för det judiska världsherradömet till "juden Karl Marx" i vars verk överallt "framlyser judens frenetiska hat mot de kristna."⁴¹ Marx' socialistiska framtidsstat var i själva verket Israels herravälde med all makt i judarnas händer. Bolsjevismen och Sovjet-Ryssland var det första exemplet, men även de "judebesoldade" högersocialisterna tjänade samma syfte, att slå folken i judarnas slavbojor.⁴² En räddning hade dock till sist uppenbarats vid horisonten i söder, den italienska fascismen, de kristna arbetarnas självförsvar mot antikristerna. Och judesocialisterna bjöd nu på ett bättre folknöje när de jagades utefter italienska gator.⁴³

Att Rydgrens antisemitiska agitation på 10-talet, nämnvärt skulle ha påverkat opinionen, anser Mattias Tydén "uteslutet".⁴⁴ Kanske. Men, som Tydén själv uttrycker sig, hade tiden efter världskriget fått ett "hårdare tonfall".⁴⁵ I detta nya tonläge skulle den strida strömmen av Rydgrens och andras antisemitiska litanior inte längre skorra fullt lika främmande.⁴⁶

Undersökning av svensk litteratur

Den litteratur som utgavs i Sverige om den ryska utvecklingen åren efter revolutionen uppvisar förstas stora skillnader vad gäller tolkning och värdering av det som sker i öster. En undersökning av ett 140-tal titlar som på ett eller annat sätt berörde bolsjevismen och den ryska revolutionen — från facklitteratur och reseskildringar, minnen och politiska pamfletter till skönlitteratur — utgivna mellan 1917 och 1925, ger en föreställning om hur judiskt och bolsjevikiskt kunde kopplas samman. Undersökningen baserar sig på sökning i *Svensk*

³⁷ *ibid*, onummerade bildsidor

³⁸ *ibid*

³⁹ S. Nilus, *Förlåten faller...* 4:de upplagan, Blinkfyrens förlag, Hangö 1924, bildsidor 105ff

⁴⁰ Mattias Tydén, *Svensk antisemitism 1880-1930* Uppsala 1986 s 53

⁴¹ Mauritz Rydgren, *En ropande röst i öknen. Det judiska världsherradömet* Bokförlaget Moheda, Smålandspostens boktryckeri AB, Växjö 1923 s 6

⁴² *ibid* s 11 ff

⁴³ *ibid* s 23f

⁴⁴ Tydén s 54

⁴⁵ *ibid*

⁴⁶ Bland de öppet antisemitiska småskrifter som annonseras i fjärde upplagan av *Förlåten faller...* kan nämnas den antisemitiska bibeln *Judarnas seger över germanerna* av W Marr, *Bergtagna, en inblick i det fördolda (judefrågan i Sverige mm)* av Mauritz Rydgren samt *Antisemitiska strövtåg* av Erik Nordenstam.

bokkatalogs femårsutgåvor 1916-20 samt 1921-25, samt i *Libris* på ett antal titelord som bolsjevism, judar, Ryssland, revolution, sovjet, röd, Moskva och Petrograd.⁴⁷ Här har dessutom annonser om litteratur kring liknande ämnen på de aktuella titlarnas omslag eller i bokrecensioner och anmälningar följts upp.

Vid sidan av en allmän bedömning av källans karaktär och inställning till bolsjevismen har dess eventuella uppmärksamhet på judiska inslag i revolutionen placerats i en mycket grovmaskig kategorisering: ”Antisemitisk”, ”negativt konstaterande av judiska inslag”, ”endast konstaterande” samt ”riktad mot antisemitism”. Denna typ av indelning är förstås mycket vanskelig och kan inte ersätta övergripande bedömningar. Den kräver också i sista hand en diskussion om vad som egentligen bör betraktas som antisemitism. Här har åsikterna inom forskningen gått vitt isär från mycket vida definitioner som inkluderar vardagliga kulturella fördomar till försök att bestämma olika grader och typer av motvilja mot judar samt deras konsekvenser för attityder, kultur och politiska strategier. Lars M Andersson har i sin stora avhandling om juden i svensk skämtpress betraktat antisemitismen som en bred diskurs vars olika uttrycksformer utgör varianter av ett i grunden likartat fenomen.⁴⁸ Ytterst utgår, menar Andersson med stöd av bl a Helen Fein, antisemitismen från ett sätt att tänka och skapa sammanhang som grundar sig på uppdelningen mellan ”kristet/västerländskt” och ”judiskt” och senare mellan ”judiskt” och ”ariskt” med fientliga föreställningar om judar som kollektiv i släptåg.⁴⁹ På den individuella nivån uttrycks antisemitismen, enligt detta synsätt, som attityder medan den i kulturen framstår som myter, ideologi och folklore — vars handlingar kan löpa från olika former av diskriminering till i sista hand våld. Denna syn på antisemitismen som en bred diskurs med mycket varierande uttrycksformer medför att även avstånds-taganden från antisemitism ”inte självklart bör tolkas som ifrågasättanden eller förkastanden av samtliga i den antisemitiska diskursen ingående föreställningarna och stereotyperna.”⁵⁰ Även de som var negativa till antisemitismen som fenomen kunde vara den antisemitiska diskursens fångar, menar Andersson.

Fördelen med denna utgångspunkt vid studiet av ett källmaterial av denna typ: tidningar, tidskrifter, litteratur, är att den fäster uppmärksamheten på det annars triviala och söker foga in även lågaktiva och icke-agiterade uttryck i ett större mönster. Risker är förstås, vilket Andersson också påpekar, att alla katter blir grå och att positioner som i samtiden stod emot varandra på historiskt håll förefaller alltför lika.

Utan att här fördjupa mig i den diskussionen har jag valt att i min grovt tillskurna indelning begränsa kategorin ”antisemitiska” till skildringar vilka knyter an till föreställningen om en judisk världskonspiration eller åtminstone till fientligt formulerade framställningar av bolsjevismen som uttryck för judiskt maktövertagande eller för gemensamma judiska intressen.⁵¹ Till ”negativt konstaterande av judiska inslag” i revolutionen har jag fört titlar vari författaren i nedsättande sammanhang framhåller vad han eller hon uppfattar som judiska namn, utseenden eller beteenden hos bolsjeviker, men också icke-agiterade antydningar om bolsjevismen som uttryck för judisk makt. Dagens läsare skulle antagligen uppfatta de flesta av dessa ”negativa konstateranden” som starkt antisemitiska, men bör då hålla i minnet att dåtidens generella betoning av nationell egenart ofta lät sådana skildringar allmänt flöda vid beskrivning av ”andra” folk. Med Anderssons med fleras breda antisemitiska diskurs som

⁴⁷ Förteckning och presentation av den undersökta litteraturen presenteras i Håkan Blomqvist *Myten om den judiska världskonspirationen: kontrarevolution och antisemitism 1917-25*, kommande.

⁴⁸ Lars M Andersson. *En jude är en jude är en jude... Representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900-1930* Lund 2000 s 17f

⁴⁹ ibid s 18

⁵⁰ ibid s 19

⁵¹ Lars M Andersson använder uttrycket ”propagandistisk” antisemitism om den öppet agiterande antisemitismen av Antisemitiska förbundets och tidningen *Vidis* typ. Denna term ”propagandistisk” kanske även kan anses gälla för framställningar som är mer lågmälda eller akademiska till stilen men i så formulerar samma innehåll.

utgångspunkt råder knappast någon tvekan om var dessa uttryck bör inordnas. Jag har emellertid för nyanseringens skull valt att placera dem på hyllan intill de mer markerat antisemitiskt präglade skildringarna om ett judiskt maktövertagande.

Längre därifrån befinner sig de enkla konstaterandena av judiska namn eller andra judiska inslag i revolutionssamhället. Dessa behöver inte alls innehålla någon negativ värdering men kunde förstås bekräfta bilden hos läsaren av bolsjevismens judiskhet och återspegla allmänt förekommande stereotyper om judar och judiskhet. Det gör dem, som jag ser det, inte ”medskyldiga” till de antisemitiska tolkningarna men bidrar till helhetsbilden av hur utvecklingen i öster kunde uppfattas.

I materialet återfinns också titlar som angriper antisemitism och antisemitiska tolkningar av revolutionen. I några fall rör det sig emellertid om en mycket tvetydig kritik som inte bara själv skulle kunna betraktas som ”den antisemitiska diskursens fånge” utan även kunna tolkas i antisemitisk riktning.

Från enkla till negativa konstateranden

Att den ryska bolsjevismen hade något att göra med det judiska, bars upp av judar eller att ”proletariatets diktatur” hade en judisk karaktär var ett vanligt synsätt i den undersökta litteraturen. Det kunde röra sig om bara enkla konstateranden av judiska inslag i revolutionsdramat, som i Verner Söderbergs antologibidrag ”Tvenne års bolsjevikvälde”⁵² där bolsjevikledarnas judiska ursprung framhålls. Uritskijs judiska namn kursiveras *Moses Salomonovitj*, sovjetrepublikens förste president Sverdlov betitlas ”en judisk f d apotekselev” och rådsregeringens sändebud och ”propagandaledare” i Tyskland, Karl Radek, ”en galizisk jude, vars verkliga namn var Sobelsohn...”⁵³ Detta utan att andra bolsjevikledares härkomst omnämns. I ett annat bidrag till samma volym, ”Motsatsernas skärpande — Bolsjevismens framträdande”, framhåller Söderberg än tydligare judiska inslag i bolsjevismen. Lenin var ”ren ryss, men i hans generalstab har alltjämt det judiska elementet, oftast dolt bakom ryska namn, varit övervägande. Närmast vid hans sida stod sålunda den i mitten av maj från Amerika återkomne juden *Trozkij* (Leo Bronstein), som karaktär Lenin väsentligt underlägsen, men inflytelserik genom sin flödande talemått, sin smidighet och sin organisatoriska energi. Judar äro även *Kamenev* (Rosenfeld), *Joffe*, *Sinovjev* (Apfelbaum) och den längst i utlandet kvardröjande revolutionsorganisatorn *Radek* (Karl Sobelsohn).”⁵⁴ Bildmaterialet till Söderbergs kapitel om ”Korniloväventyret och den bolsjevikiska novemberrevolutionen” understryker det judiska i bolsjevismen genom att, vid sidan av Lenin, endast sovjetregeringens judiska kommissarier avbildas med deras judiska namn inom parentes.

Denna typ av konstateranden är vanlig i såväl den undersökta facklitteratur som memoarer och reseskildringar och måste inte nödvändigtvis uttrycka någon negativ hållning i vare sig synen på bolsjevismen eller det judiska.

Journalisten Tora Garm som i februari 1918 skickas av *Dagens Nyheter* till Petrograd för att, med egna ord, skildra villervallan i ”anarkismens huvudsäte i världen” låter sitt reportage fyllas av omedelbara intryck från gatuliv och maktens boningar på en resa mellan plågade draghästar och obefintlig snöröjning, fattigdom och maskeradbaler, teaterföreställningar och samtal med ledande bolsjeviker.⁵⁵ Dessa är, tror hon, ”människor med de bästa föresatser”, problemet är att de inte förstår ”sin sak”. De har nästan alla varit landsförvisade så länge ”att

⁵² Publicerat i Rutger Essén, Aug. Giron, Alfred Jensen, Anton Karlgren, Allan Meyer. Gunnar Hesselgren-Silverstolpe, H Stålhane och Verner Söderberg *Rysslands omdaning – en skildring av förhållandena före och under världskriget* Andra bandet, P A Norstedt & Söners förlag, Stockholm 1920

⁵³ *ibid* s 263, 271, 275

⁵⁴ *ibid* s 215

⁵⁵ Tora Garm, *I bolsjevismens Petrograd* Aktie bolaget Ljus förlag, Stockholm 1918

de blivit främmande för Ryssland”.⁵⁶ Det vore lika lätt för dem att organisera Kina eller Indien. Utan att närmare uppehålla sig vid detta främmande noterar Garm judiska inslag i sovjetsamhället. Det är ”glada judar” på Alexandermarknaden som handlar med falska kerenskijsedlar, musikkonservatoriet med tretusen elever, ”de flesta judar” och den bolsjevikiske kulturkommisariern Lunatjarskij, en ”jude av ljus typ”.⁵⁷ Ingenting formulerat med antijudiska konnotationer.

I hovdamen Anna Virubovas sorgesamma minnesanteckningar, tillägnade hennes ”dyrkade härskarinna Kejsarinnan Alexandra Feodorova av Ryssland”, flödar skildringarna av revolutionens kaos, våld och moraliska sammanbrott.⁵⁸ Skriften utgör ett enda långt försvarstal för kejsarinnan och tsaren som bedrogs av sin omgivning och vaknade upp försent. På Virubovas färd genom revolutionstidens inferno — och fängelsecellernas — anklagar hon främst de privilegierade klasserna för att genom sin bristande patriotism ha förorsakat katastrofen och givit den vansinniga bolsjevismen dess starka grogrund. Hon noterar då och då att bolsjevikledare eller fångvaktare hon möter är judar, men sällan i negativa ordalag. När Kerenskij, strax före bolsjevikrevolutionen, vill ha henne utelämnad från Finland dit hon tagit sin tillflykt, skyddas hon av ”presidenten” för sovjeten i Helsingfors, ”en skarp jude vid namn Scheiman” som vägrade utlämna henne, samt av Trotskij som beordrade hennes frigivning.⁵⁹ När hon sitter fängslad hos Tjekan hösten 1918 och i en skrivelse begärt att få veta orsaken anländer ”en storsvuxen man, en jude” som lovade att hennes fall snarast skulle undersökas.⁶⁰ Å andra sidan är skildringen av hennes tid hos Tjekan i Viborgfängelset

— ”det var som att leva i ett sjörövarnäste”

— knappast smickrande för de ”judiska kommunister” som förhörde henne.⁶¹

En liknande stämd skildring av revolutionen som allmänmänsklig tragedi, förmedlas av Alice Trolles *Vad jag såg i Sovjetryssland* som bygger på hennes resa till Samara med Röda Korsets ”Hjälpbyrå för det hungrande Ryssland” sommaren 1922.⁶² Reseberättelsens kärna rör den ”kristna kärleksande” som utsträckts från svenska Östergötland till hemlösa svältbarn i *Krasnij Jar*. Lidandets och offerblodets ryska folk — detta folk med två världsdelar, Asien och Europa, i sin själ — suckar åter under blodsdåd och tårar. ”I blodsdåden är Antikrist och hans makt — i lidandet den törnebekrönte Kristus.”⁶³ Genom formuleringen om antikrist kan författarinnans meddelanden om judiska inslag bland bolsjevikerna få en annan laddning än hos Virubova.

En man klädd i khakikläder och tarvliga grova skodon snuddar förbi oss. Ett par ofantliga brillor med hornbågar pryda hans ansikte, han är barhuvad, den öppna Schillerskjorta blottar halsen, ett yvigt svart hår står runt huvudet medan en svart tjock lugg hänger ner över pannan. Naturligtvis röker han, det står en doft av cigarett kring kläderna och han syns insvept i ett lätt blåvitt nikotinmoln. En starkt utpräglad judisk typ särtecknar honom. Utan att ens behöva undra förstå vi att han är en av sovjets⁶⁴

Denna beskrivning av folktyper som hörde tiden till kunde förefalla närmast beundrande. ”Hela hans väsen synes präglad av något djupt ideellt.”⁶⁵ Eller som från ett möte med kvinnlig bolsjevikledare:

⁵⁶ ibid s 94

⁵⁷ ibid s 79, 91, 89

⁵⁸ Anna Virubova, *Minnen från ryska hovet och revolutionen* med förord av Elsa Brändström, Albert Bonniers förlag, Stockholm 1923

⁵⁹ ibid s 204ff

⁶⁰ ibid s 244

⁶¹ ibid s 247, 251

⁶² Alice Trolle, *Vad jag såg i Sovjetryssland*, Åhlen & Åkerlunds förlag, Stockholm 1925

⁶³ ibid s 30

⁶⁴ ibid s 69f

⁶⁵ ibid s 33

”En kvinna väntar oss. Mjuk, smidig av judisk typ. (...) Den kvinnan är mäktig, men hon är framförallt sympatisk, förekommande. Hänförelse för ett mål, idealism stråla ur hennes blickar, ge glans till samtalet. Hela hennes personlighet röjer fasthet i beslutet att i arbete ge sig själv. (...) Feberrodnaden glöder på hennes kinder, malaria härjar hennes blod. Det betyder intet, hennes övertygelse bär henne. Den kvinnan var en av sovjets, hon var Trotskijs syster, madame Kameneva.”⁶⁶

Men skildringarna kontrasterar mot bilderna av ryssen som trasornas och lidandets ödmjuka folk med en krona av törnen över hjässan. Och kring vem som placerat den där råder få tvivel: ”Den mäktige Dserjinskij, den forne fruktade chefen för Tjeka, säger med sin sällsynt djupa sonora röst medan han reser sig bakom skrivbordet, några ord till avsked, som genast återges till tyska av mannen av judetyp med grönskimrande ormögon, som åtföljt oss dit.”⁶⁷ Kontrasten görs ännu större när den ställs mot de svenska hjälparbetarna — varav många framstod som verkliga ”karoliner” och gav ryssarna en inblick i ”vad svensk hederlighet var.”⁶⁸

Ett annat exempel på denna notering av judiska inslag i bolsjevikmakten som vetter mot en negativ stereotyp görs av Sven Hedin i dennes reseskildring *Från Peking till Moskva*.⁶⁹ Den innehåller givetvis många karaktäristiker av skilda folkslag han möter på sin resa men vad gäller formuleringar om judiskhet är de få och ett par gånger omvända som för att replikera på antijudiska framställningar. Kamenev har ett utseende ”som icke alls behövde vara judiskt.”⁷⁰ och Lunatjarskijs ansikte, med de ”livligt spelande mörka ögonen, den stora böjda näsan, mörka mustaschen och pipskägg” kunde kanske förleda till förmodan att han var ”av hebréernas stam”, men i själva verket var han ”av gammal rysk adel.”⁷¹ Ett besök på Bolsjoj-teatern får emellertid Hedin att förvånas över den välklädda publiken med krage, halsduk och smoking i första radens loger. ”Det var den nya bourgeoisien”, förklarade hans sällskap, sådana som förtjänade på NEP. ”Åtskilliga bland dem äro judar”, Moskvas gulaschbaroner, de nya kapitalisterna, ”dessa filurer som förstå att leda guldets bäckar till sina egna fickor.”⁷² Kapitalismens återuppståndelse i påstådd judisk gestalt mitt i det rödaste Moskva var emellertid för Hedin ingen källa till upprördhet utan mer en darwinsk bekräftelse på att intet nytt stod att finna under solen och att ”allt är fåfänglighet och jagande efter vind.” De starka och äregiriga tar ledning över hjorden, massorna lyder och följer. Och bolsjevismens rättvishets-tanke är en illusion ”så länge människor finnas kvar på jorden”.⁷³

Slavisten och tidigare DN-redaktören Anton Karlgren formulerar liknande iakttagelser i sin 1925 publicerade kritik av Sovjetryssland.⁷⁴ Det växande missnöjet med bolsjevikerna hade, menar Karlgren, till stor del en mycket bestämd adress: judarna i partiet.

Med rätt eller orätt — ofta utan tvivel med rätt — anklagar man dem för att göra sig breda på andras bekostnad. Massor av judar med dubiösa politiska antecedentia och högst problematisk politisk övertygelse ha, försäkrar man, trängt sig in i partileden och armbåga där andra åt sidan, lägga beslag på krigsbytetts fetaste bitar och vråka sig med översitteri, som inte bara komprometterar kommunismen utåt, utan också ödelägger kamratsämjan inom partiet.⁷⁵

Karlgren uppfattar frågan om judarna som mycket påtaglig i den ryska utvecklingen och visar hur NEP-kapitalister i bolsjevikpropagandans satirbilder kunde ges stereotypiska judiska drag samt hur den antireligiösa propagandan också kunde slå mot det judiska.⁷⁶ Hans summering

⁶⁶ ibid s 85ff

⁶⁷ ibid s 82.

⁶⁸ Ibid s 132, 137

⁶⁹ Sven Hedin, *Från Peking till Moskva* Albert Bonniers förlag, Stockholm 1924

⁷⁰ ibid s 240

⁷¹ ibid s 274

⁷² ibid s 284

⁷³ ibid

⁷⁴ Anton Karlgren, *Bolsjevikernas Ryssland* Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1925

⁷⁵ ibid s 264f

⁷⁶ ibid s 147, 250

av den växande folkliga kritiken mot bolsjevismen lyder:

För massan av folket står en sak klar: nu är det judarna som har makten i landet. (...) Diktaturen är inte proletariatets, utan judarnas; när de maktägande nu förtrycka folket, så är det de förr förtryckta judarna som ta skadan igen — ständigt möter man denna den folkliga psykologiens förenklade syn på vad som händer i Ryssland. Åter och åter hör man detta tema utläggas av enkla män och kvinnor av folket, med beskyllningar mot de ledande männen, groteska i sin orimlighet, i en ton rent skrämmande i sin frenesi — och man kan inte låta bli att tänka på profetian om att bolsjevismens stor experiment kommer att sluta med den största judepogrom i världshistorien.⁷⁷

Socialdemokraten Per Emil Brusewitz är, trots kritiska synpunkter, närmast hänförd av ”det nya vaknande Ryssland” i sin reseskildring från 1920 om *Det röda zarriket* och hans notering att Sinovjev är ”en medelålders, välfödd man med uppstruket hår och judiska drag”, görs bara i förbigående mitt bland alla förtjusande damer som trippar fram genom texten i nyvunnen frihet (även om bourgeoisins unga vackra döttrar stundtals tvingats suga i med en spade i handen).⁷⁸ I hans ännu relativt positiva framställning av sovjetmakten i *Världsrevolutionens vapensmedja* från 1925, som även publicerades i högertidskriften *Det nya Sverige*, ägnar han emellertid ett helt avsnitt med djupare implikationer åt judarnas ställning i kommunistpartiet och sovjetsamhället.⁷⁹ Judarna hade, skrev Brusewitz, haft ett ”nästan dominerande inflytande” inom kommunistpartiet på grund av att de hade allt att vinna men ingenting att förlora på revolutionen. De betraktades också länge som revolutionens mest pålitliga element eftersom kontrarevolutionens seger skulle ha betytt ohyggliga judepogromer. Dessutom var judarna mer utbildade än ryssarna i gemen och därmed outhärliga för uppbygget av den nya statsförvaltningen. För övrigt, ansåg Brusewitz, var det väl förklarligt att ”den judiska rasen som sådan måste med glädje hälsa tillkomsten av en samhällsordning, där den bäst utrustade får möjlighet att utan avseende på nationalitet göra sig gällande, och där faran för judeförföljelser nedbringats till ett minimum.”⁸⁰ I den mån judar motsatt sig de kommunistiska idéerna hade rensningen gått ut även över dem men många judars reserverade hållning till sovjetväldet, åtminstone i Västeuropa, handlade om att dölja de verkliga känslorna.⁸¹ Judarnas relativa inflytande hade emellertid minskats i takt med att fler ryska arbetare rekryterats. Detta hade skett utan större strid då judarna verkade förstå att i tid dra sig något tillbaka från sin ur nationella synpunkter alltför framskjutna position.

Avsnittet är uppenbarligen inte skrivet utifrån ”fientliga föreställningar om judar som kollektiv” (Andersson). Att flera judar hade en ledande position inom bolsjevismakten var ett faktum liksom rädslan för motrevolutionens pogromer samt betydelsen av att revolutionen avskaffat särskiljande yrkesbegränsningar för judar. För Brusewitz' positiva hållning till Sovjetryssland utgör ju inte heller deltagande i bolsjevistikstyret någon belastning. Att Brusewitz däremot uttrycker en stark föreställning om judars intressen och agerande ”som kollektiv” — om dock ej fientligt — är tydligt. Han formulerar sig inte om judar utan om ”judarna” i bestämd form vilka anses ha förstånd att i tid dra sig undan offentligheten eller, i Väst, dölja sitt verkliga stöd för den nya makten i Ryssland. Den antisemitiska diskursens fånge? Det är inte svårt att inse hur Brusewitz' formuleringar med några enkla pennstreck kunde vändas från sympati till rent propagandistisk antisemitism där judarna listigt dolde sin makt och sitt internationella spel under täcket.

⁷⁷ ibid s 269f

⁷⁸ Per Emil Brusewitz, *Det röda zarriket. Intryck och erfarenheter från en resa i Ryssland 1920* Hugo Gebers förlag, Stockholm 1920 s 118, 127, 29

⁷⁹ Per Emil Brusewitz, *Världsrevolutionens vapensmedja* AB Seelig & Co Stockholm 1925 s 15f

⁸⁰ ibid s 291

⁸¹ ibid s 292

Antisemitiska skildringar

Om flera av formuleringarna i de ovan återgivna skildringarna löper från enkla konstateranden av judiska inslag i bolsjevikernas Ryssland till konstateranden i negativ riktning återfinns också en glidande skala från öppet propagandistiskt antisemitiska skildringar till starkt negativa konstateranden i materialet.

Som framgått publicerades de öppet antisemitiska idéerna ur *Sion Vises Protokoll* och liknande antisemitisk litteratur i första hand från småförlag, som ”Blinkfyren” i Helsingfors och bokförlaget Moheda.⁸² Till denna genre hörde baron Wrangels bok *Från livegenskap till bolsjevism* som utgavs från ett anonymt förlag också det i Helsingfors 1923.⁸³ Wrangel som var far till anföraren av de vita styrkorna på Krim, liknar den ryska revolutionen vid ett skådespel där stycket ”Självhärskarmakten hos huset Romanov” följdes av en dum fars i form av Kerenskijregimen, eller ”Eunuckerna vid makten”, som avslutades med bolsjeviktragedin ”Israel tager huvudväldet”, en akt som godkänts av regeringarna i bland andra Tyskland och England.⁸⁴ Bolsjevikerna benämns genomgående ”Israels barn” eller ”tjuvaktiga israeliter”.⁸⁵ Dessa var tyska emissarier som ”med den fruktsamhet, som är utmärkande för deras ras skaffat sig många barn” varefter Tyskland hade överlämnat makten åt ”Lenin och Israel”. Och ”Israels barn” hade till sist fullgjort sin uppgift att sälja ut Ryssland.⁸⁶ Hit bör kanske också räknas professor Wilhelm Hartevelts *Bolsjevikkippen i Ryssland 1917* som utgavs på ett obetydligt förlag.⁸⁷ Harteveld själv var dock en inte okänd kompositör med den välkända Marcia Carolus Rex som främsta merit. Enligt den lilla pamfletten hade han vistats trettiofem år i Ryssland och angrep bolsjevikerna för att vara ”internationalens agenter” och utgöras av en liten klick ”nästan helt och hållet bestående av främlingar — judar, armenier, letter osv”. I Petrograds arbetarråd fanns 1917 inga arbetare ”utan endast åtskilligt internationellt slödder”, i bolsjevikkippen deltog inga ryska arbetare, bara ”desertörer, matrosar, de ur fångelserna utsläppta kriminalförbrytarna, lejda kineser och från Lettland förrymda letter”. Bolsjevikväldet vilade på ”kinesiska bajonetter” och det svenska folket manades att straffa dem som ”under kommunismens täckmantel och för judaspengar, syssla med ett så ruskigt yrke — att röja väg för barbariets rödgardister.”⁸⁸

Men även helt etablerade förlag kunde publicera böcker vilka framställde bolsjevikmakten som en judisk makterövring. Henry Fords ovan nämnda popularisering av konspirationsteorin i *Sion Vises Protokoll* utgavs utan reservationer under titeln *Den internationelle juden*⁸⁹ på Almqvist & Wiksell så sent som 1924, alltså när den första efterkrigsstormen redan lagt sig och protokollen sedan länge avslöjats som en förfalskning.⁹⁰ Utgåvan, som vältrade sig i skildringar av den judiska världskonspirationen och kring Sovjet som det ”judiska Kahal” — ”judarnas nedärvda politiska livsform”⁹¹ — var inte något olycksfall i arbetet. Den uttryckte en mening som tydligen inte längre bara behövde yttras i Mauritz Rydgrens gälla tonläge från den yttersta antisemitiska periferin. Också andra förlag publicerade facklitteratur, reseskildringar och minnen från det röda Ryssland där bilden av bolsjevikrevolutionen som ett judisk maktövertagande utvecklades utan att det behövde ske i ett agiterat tonläge. I den katolske författaren och historikern Hilaire Bellocs *Judarna och vi andra* på Natur & Kultur 1923 och

⁸² Under det snarlika förlagsnamnet Fyren i Helsingfors utgavs 1921 Wilhelm Marrs antisemitiska urkund *Judarnas seger över germanerna : en social politisk och kulturhistorisk studie*.

⁸³ N E Wrangel, *Från livegenskap till bolsjevism. Minnen från tiden 1847-1918* Helsingfors 1923

⁸⁴ ibid s 246

⁸⁵ ibid s 262, 266

⁸⁶ ibid s 255, 271, 257

⁸⁷ Wilh. Hartveld, *Bolsjevikkippen i Ryssland 1917* Vårt land och folks Förlag, Stockholm 1925

⁸⁸ ibid s 12, 4f, 20ff

⁸⁹ Henry Ford, *Den internationelle juden* Stockholm 1924

⁹⁰ Tidningen *The Times* avslöjade 1921 protokollen som en förfalskning, se Cohn s 155 och 161

⁹¹ ibid s 190ff samt 195. Se också kapitlet ”XIX. Den all-judiska prägel på det röda Ryssland” s 248ff

arbetarliberalen Anton Nyströms böcker *Judarna förr och nu* samt *Polen förr och nu* på Svanbäcks och Hökerbergs förlag var kopplingen bolsjevismen och det judiska inte bara antydd som i den tidigare refererade litteraturen utan bolsjevismen och sovjetmakten sågs som självklart judiska.⁹²

Bolsjevismens specifikt judiska karaktär bestod, kunde det hävdas, av dess nationslöshet, dess messianism och tro på apokalypsen. Förklätt i marxistiska termer uttrycktes det hela ”kommunistisk international”, ”världsrevolution” och ”kapitalismens undergång”. Budskapet var hämtat från första Mosebok, men orden var omformulerade. Bolsjevismen ansågs representera en monoteistisk idé om den enda sanna guden — leninismen. Den byggde på tron om det utvalda folket — det bolsjevikiska avantgardepartiet och proletariatet... osv. Denna ”judiska anda” hos bolsjevismen kunde ses som uttryck för gammeljjudisk religion men också för den judiska rasens särdrag, såsom dessa kommit att utvecklas under tidernas lopp.⁹³ Det ska understrykas att inte alla dessa beskrivningar av bolsjevismens judiskhet var fientligt formulerade, ibland kunde de tvärtom uttrycka en förståelse”, på temat: eftersom det judiska folket, eller rasen, förtryckts så hårt och förvägrats alla rättigheter, är det inte att förvåna att den tagit en sådan gruvlig hämnd som i Ryssland.⁹⁴

Det svenska förslaget kunde också göra egna förtydliganden om budskapet inte skulle ha gått fram. Det gäller signaturen Raskolnikovs väldokumenterade genomgång av sovjetmaktens historia, organisation, lagar, sociala och ekonomiska förhållanden utgiven även den av Almqvist & Wicksells förlag 1924.⁹⁵ Skildringen är starkt bolsjevikkritisk och författaren återger ledande bolsjevikers judiska namn inom parentes men uppehåller sig inte annars vid judiska inslag eller karaktäriseringar. Antisemitism nämns endast i samband med generalen Dymenko, ”han som längre fram på grund av yttranden i antisemitisk riktning blev avrättad av sovjetregeringen.”⁹⁶ Det är istället förlaget, som genom sin översättare fil dr Sven Rosén, far in frågan om bolsjevismens judiskhet genom att i en längre not hänvisa till en annan bok förlaget översatte och utgav samma år: ”I en ännu mera egendomlig belysning ställes bolsjevikherraväldet i Ryssland av den bekante amerikanske bilfabrikanten HENRY FORD, som i sin bok *The international jew* framhåller, att flertalet (85-90%) av de maktinnehavare, som f.n. leda Rysslands öden. Icke tillhöra den slaviska rasen utan är judar — något som förf. här ej alls vidrör.”⁹⁷ Därpå följer en längre detaljerad not med uppgifter från Fords bok som understryker att bolsjevikväldet har föga gemensamt med ryskt väsen eller det ryska folket utan är en ”internationell judisk företeelse”. Enligt ”översättarens egen mening” förklaras införandet av NEP och återgången till rysk kapitalism av ”de ledande bolsjevikernas judiska

⁹² Hilaire Belloc, *Judarna och vi andra. En gammal konflikt och dess lösning* Stockholm 1923 s 109ff. Anton Nyström, *Judarne förr och nu*, Stockholm 1919 s 263f, Anton Nyström, *Polen förr och nu. Skildringar ur Polens historia från statens grundläggning till 1925* Stockholm 1925 s 279.

⁹³ Typexemplet är kapitlet ”Är det judiska Kahal det moderna Sovjet?” i Ford s 190ff samt ”Den all-judiska prägel på det röda Ryssland” s 248ff men går igen också hos Belloc s 112 där bolsjevikrevolutionens specifikt ”judiska karaktär” kommer sig av judarnas oförmåga att Förstå den i ”européens själ så mäktiga känslan för egendom. Juden är (...) ur stånd att uppskatta denna vår fundamentala borgerliga instinkt.”

⁹⁴ Se exempelvis Belloc s 110 som gentemot Sion Visers protokolls tro på en tvåusenårig judisk komplott menade att ”allvarligare grund finnes för påståendet att denna komplott av judar mot det gamla ryska samhället var tillkommen som hämnd av en förtryckt ras. Däri ligger en god del sanning. Säkert är att de flesta av de judar, som efter revolutionen fingo makten i de ryska städerna, törstade efter hämnd på den ryska statskroppen lika häftigt som vilket annat förtryckt folk som helst önskat sina Förtryckares Fördärv.” Även Nyström 1919 s 264 menar att ”hämnd för flydda tiders judeförföljelser i ej ringa mån låg bakom denna judarnes aktivitet för omstörtningen af Ryssland o. a. kristna stater”.

⁹⁵ Raskolnikov, *Sovjet-Ryssland. SSSR. Dess historia 1917-1923* Almqvist & Wiksells förlag, Uppsala och Stockholm 1924.

⁹⁶ ibid s 71

⁹⁷ ibid s 123f

nationalitet.”⁹⁸

Starkt negativt laddade formuleringar om judiska inslag i bolsjevismen kunde förekomma i den mest skilda litteratur och vetta mot den propagandistiska antisemitismens. Även på Albert Bonniers förlag publicerades skildringar som kopplade samman bolsjevism och judiskhet. Sir Paul Dukes, betitlad ”f d chef for Englands hemliga informationsväsen i Sovjetryssland”, formulerar sina minnen *Röd skymning och morgonrodnad* i form av äventyrsraffel från de stormiga revolutionstiderna i öster.⁹⁹ Det judiska i bolsjevismen är ett återkommande tema i skildringen. Marx och Engels beskrivs som det ryska kommunistpartiets ”Moses och Aron”, de ledande bolsjevikernas judiska namn framhålls liksom deras judiska utseenden och karaktärer, exempelvis ”Bronsteins”, d v s Trotskijs.¹⁰⁰ Ett annat exempel är Sinovjev, ”den fullkomliga rännstens-demagogen” och ”krukan” som 1917 var ”mager och spenslig och såg ut som den typiska judiska studenten vid något ryskt universitet.” Sedan han blivit gödd på det ryska proletariet, ”svällde han ut, inte bara politiskt utan också fysiskt...”.¹⁰¹ Författaren deltar (förklädd) på bolsjevikiska möten och fester for proletariet och kontrasterar vackra ryska upp- och framträdanden med de ”professionella” judisk-bolsjevikiska agitatorernas framträdanden: ”Ynglingen som steg upp på plattformen for att tala till auditoriet var nitton år med ett brottligt förflutet (...) och hade ett utpräglat judiskt utseende. Han hade vacker hy, krokig näsa, liten mun och rättögon.”¹⁰² Bolsjevismens makt vilar enligt den själv, hävdar Dukes, för det första på ”judisk intelligens, för det andra på lettiska och kinesiska bajonetter och för det tredje på det ryska folkets oerhörda dumhet.” Och bolsjevikledarna (läs judarna) ”förakta det folk de styra och anse sig själva som en överlägsen ras, ett slags mänsklighetens blomma...”.¹⁰³ Författaren understryker emellertid att man inte får glömma att ”det är lika många judar som äro motståndare till bolsjevismen, fastän de icke kunna göra sig hörda”.¹⁰⁴ Men han fruktar att kommande judepogromer kan bli oundvikliga vilket vore en stor olycka då judar skulle kunna spela en värdefull roll i landets återuppbyggnad efter bolsjevismen.

För Andelsförlaget återberättar sjukvårdaren Per Lisell sina inte särskilt hjältemodiga om än skrytsamma minnen som misräknad legoknekt på den vita sidan i det ryska inbördeskriget.¹⁰⁵ Efter att tidigare tjänstgjort som frivillig i Finland och Estland var Lisell med om de vitas sammanbrott i Arkangelsk vårvintern 1920 och satt under en tid fängslad hos bolsjevikerna. De ”ärliga svenska pojkarna”, som bara behöver visa upp sig för att skrämja slag på bolsjevikerna — ”Ryssarna ha en ofantligt stor respekt för svenskar” — tvingades uppleva hur svartmuskiga bolsjevikagenter i eleganta pälsar med revolvern i innefickan överallt spanna sina ränker. De ryska soldaterna var trötta, ”befolkningen opålitlig” och kunde när som helst väntas göra gemensam sak med bolsjevikerna. Flickorna — inte de som körde spårvagn och var föga kvinnliga i svenska ögon — utan de vackra, som kurtiserade de svenska pojkarna och försökte få dem att desertera, ”tycktes vara väl underrättade” om vad bolsjevikerna hade i görningen. ”De tillhörde mest judiska familjer och dessa voro tydligen invigda i bolsjevikernas planer. Judarna voro säkrast och lugnast, de stodo ju också på visst sätt Sovjet-Rysslands regering närmast, såsom trosfränder. Som bekant ledes hela ryska revolutionen av judar.”¹⁰⁶

På P A Norstedt & Söners förlag publicerades schweizaren Pierre Gilliards minnesteckning

⁹⁸ ibid

⁹⁹ Paul Dukes, sir, *Rödskymning och morgonrodnad* Albert Bonniers förlag, Stockholm 1923

¹⁰⁰ ibid s 130, 136, 211ff

¹⁰¹ ibid s 137

¹⁰² ibid s 235

¹⁰³ ibid s 206

¹⁰⁴ ibid s 258

¹⁰⁵ Amadeus Bianchini, *I det röda Ryssland - en svensk sjukvårdares upplevelser i Ryssland* Svenska

Andelsförlaget, Stockholm 1921

¹⁰⁶ ibid s 30f

över den ryska revolutionen.¹⁰⁷ Gilliard, vilken tjänstgjorde som informator i franska vid det kejsrerliga hovet, menade att tsarens fall lämnade ett ofantligt tomrum i de ryska massornas själ. Dessa famlade därefter övergivna och utan stöd efter en tro som skulle kunna ersätta det förlorade. Då kom Lenin och hans anhängare, med fullt av pengar från tyskarna, som ”nya profeter, som predikade det heliga kriget och sökte draga till sig dessa miljoner obildade varelser genom sin fagra lära, vari Kristi heligaste bud uppblandades med de värsta bedrägerier, och vilken, i händerna på bolsjevismens äventyrare, judarna, skulle kunna återges med: musjikens trädrom och fäderneslandets ruin.”¹⁰⁸ För Gilliard var det ryska folket, tsarens folk, endast offer för dessa judiska äventyrare där varje tjekaman av betydelse förfogade över en hop lösdrivare, oftast tyska och österrikiska krigsfångar, letter och kineser som bara var vävlönade mördare.¹⁰⁹ Mordet på tsaren kunde inte utföras av riktiga ryssar utan bara av ”fästningsfångar och utlänningar eller andra besoldade bödlar.” Han räknar upp mördarnas namn varav en är jude, fyra ”ryska förbrytare” samt sju tyskar och österrikare. ”Sverdlov var huvudet och Jurovskij armen. Båda voro judar.”¹¹⁰

I litteratur som kritiserade bolsjevismen från vänster var kopplingen judiskt-bolsjevikiskt av detta slag ovanlig, men den förekom. Vladimir Burtsev, en legendarisk rysk socialrevolutionär som vid några tillfällen medverkade i tidningen *Social-Demokraten* anklagar i pamfletten *Ryssland idag—antingen vi eller tyskarna*, utgiven av Svenska Andelsförlaget, bolsjevikerna för att vara tyska agenter som sålt Ryssland, frihetens och demokratins idéer till den tyska imperialismen.¹¹¹ De revolutionära och nationella rörelserna i Polen, Ukraina, Livland, Estland och Finland — liksom på Irland — är ”made in Germany” och ingår i planerna på inte en judisk men väl en tysk världssammansvärjning. Han lyfter fram bolsjevikernas judiska namn och konstaterar längre fram: ”Ryssland är ödelagt och övergjutet med blod, sålt och förrått av Lenin, Trotskij, Lunatjarskij...” och ytterligare tjugofyra framträdande bolsjeviker, några med judiska namn, andra inte. Men med tillägget: ”...men över alla dessa svävar deras mästars, deras ande: Parvus. Parvus från Konstantinopel, Parvus från Köpenhamn, Parvus från Sofia, Parvus från Berlin.”¹¹² Parvus var Alexander Helphand, eller Israel Lazarevitj Gelfand, ryskjudisk socialist som kring sekelskiftet levde i Tyskland och tillhörde socialdemokratins vänsterflygel. Han försökte överbygga motsättningarna mellan bolsjeviker och mensjeviker inom den ryska socialdemokratien efter splittringen 1903, tillhörde Petrograd-sovjeten 1905 och samarbetade med Trotskij i utvecklingen av teorin om den permanenta revolutionen. I landsflykt etablerade han sig som affärsman i Wien där han under kriget utgav en protysk tidning men samtidigt försökte uppbbringa stöd för den ryska revolutionen.¹¹³ Därmed kunde han göras till den antisemitiska propagandans sinnebild av den judiska kosmopoliten och kapitalisten som finansierade landsförrädisk revolutionsverksamhet.

Även i syndikalistisk kritik kunde antydningar i samma riktning göras. Albert Jensen går i boken *Bolsjevism — syndikalism* på Federativs förlag till bittert angrepp mot den bolsjevikiska diktaturen och vad författaren ser som utopisk revolutionsoptimism med verklighetsfrämmande förhoppningar om internationell revolution, ”bolsjevismens livselixir”.¹¹⁴ Jensen utvecklar ett försvarstal för arbetarnas individualitet och självemancipation mot centralism, terror och försök att stuva in livets och samhällets mångformighet i en teori. Samhället är,

¹⁰⁷ Pierre Gilliard, *Tsarfamiljens öde* P A Norstedt & Söners Förlag, Stockholm 1922. Gilliards berättelse finns också med i den på C E Fritzes bokförlags AB utgivna *Ryska kejsarfamiljens olycksöde* utan Förf, Stockholm 1923. Kapitel 2 baseras på Gilliards hågkomster men i delvis annan översättning.

¹⁰⁸ Gilliard 1922 s 134

¹⁰⁹ *ibid* s 192

¹¹⁰ *ibid* s 198f

¹¹¹ Vladimir Burtzeff, *Ryssland idag – antingen vi eller tyskarna* Svenska Andelsförlaget, Stockholm 1918

¹¹² *ibid* s 34

¹¹³ *Grand dictionnaire encyclopédique Larousse* Tome 8, Paris 1984 s 7863

¹¹⁴ Albert Jensen, *Bolsjevism – syndikalism* Bokförlaget Federativ, Stockholm 1921

understryker han, ”icke en musikkår” som kan dirigeras hur som helst. Det lidelsefulla försvarstalet för individens rätt och frihet tycks helt befriat från tidens schabloner om ”ryssens” karaktär eller ”massans” barbariskhet. Under avsnittet om bolsjevismens elitism, ”Den bästa människan”, återfinns emellertid en formulering, en metafor, som väl rimmar med dåtida föreställningar om bolsjevismens judiskhet:

— Vad är detta för människor?

— Det är 'kommunisterna'. De människor som tillhör det kommunistiska partiet.

—Men varför just dessa människor?

— Därför att de äro de bästa människorna, de upphöjdaste karaktärerna, de insiktsfullaste och klokaste, äro guds utvalda egendomsfolk som har Patt i historisk uppgift att föra israel's folk in i det förlovade landet.¹¹⁵

Skönlitteratur

Några skönlitterära skildringar av den antisemitiska skolan bör här framhållas. Ernst Didrings *Två vägar* och S A Duses *Antisemiten*, båda på Åhlén & Åkerlunds förlag, samt Eira Hellbergs *Den hemliga sången. En kvinnskiss* på J A Lindblads förlag i Uppsala formulerar idén om den stora judiska världskomplotten i äventyrs- eller deckarromanens form och utgör antisemitiska skildringar kring idéerna i Sion Visés protokoll.¹¹⁶ Författarna var etablerade, Didring dramatiker, Duse en av den svenska deckargenrens pionjärer och storsäljare när det begav sig, Eira Hellberg van journalist (från Aftonbladet) och skriftställare som från slutet av 20-talet gjorde lycka som kokboksförfattaren ”Kerstin Hallman” och böckerna publicerades på etablerade förlag.

Att allmänt undersöka förekomsten av skildringar av bolsjevismen som judisk inom skönlitteraturen eller populärkulturen är inte möjligt inom ramen för detta arbete. Men följande kanske ändå säger något om vad som var möjligt att föra ut till en läsande allmänhet i början av 20-talet.

Gertrud Måns, i *Den hemliga sången*, har flyttat till det heliga landet, konverterat till judendomen och gift sig med den erotiskt tilldragande David, som visar det sig, är ättling i rakt nedstigande led till kung David och en av ledarna för en judisk sammansvärjning av sionister, kommunister och frimurare för att avkristna världen och bereda marken för den judiska penningens republik. Genom att tvinga några kristna arkeologer att fabricera en klippgrav med inskriptionen ”Här vilar Jesus från Nasaret” skulle kristendomens grundbult om Återuppståndelsen avlägsnas, kristendomen falla ihop och Israels folk ta över jorden. Den stolte engelsmannen Stanford, som vigt sitt liv åt att likt en korsriddare söka förhindra att ”vild-djuret släpps lös på jorden”, avslöjar emellertid komplotten, dödas i slutuppställningen av Davids sammansvärjning, en judisk bankir, och fjällen faller från Gertruds ögon. Hon ser nu att David är en främling. ”Hon förnam honom som en fiende i sina instinkter”, återfinner Kristi ljus och beger sig i slutscenen av mot Nasaret.

I Ernst Didrings *Två vägar* är det kemisten Alfred Tollvik som ger sig ut för att söka efter den skurkliga som styr världens öden och åstadkommer allt elände med världskrig, kris och inbördes strider. Medan hans vän dr Bermond söker radiumstrålningens gåtor är Tollvik lika övertygad om att det går att genomlysa världens maktgåtor, något som doktorn betvivlar:

”Har du aldrig hört talas om 'Protokollen'?” frågade Tollvik.

”Ammsagor, kära vän! Ammsagor!” ”Du har läst dem?”

¹¹⁵ ibid s 10

¹¹⁶ Ernst Didring, *Två vägar* Stockholm 1923, S. A Duse, *Antisemiten – detektivroman* Stockholm 1921, Eira Hellberg, *Den hemliga sången. En kvinnskiss* Uppsala 1925

”Jag har tittat i dem”, svarade Bermond.

”Jag är säker på att 'Protokollen' icke kan tillföra mig något nytt vetande. Påståendet, att de utgör vederhäftiga beslut vid en jude-ligas förhandlingar, är för absurt.”

”Du skall icke vara för säker, min kära vän. 'Protokollen' innehåller starka bevis för att det existerar en hemlig penningliga. Jag har läst boken mycket noga. Den innehåller inga omöjligheter.”

Så inleder Tollvik sitt sökande över världen och läsaren tas med på äventyr, romantik, lyx och fattigdom — från judarna i Ryssland, en ”verkligt farlig makt”... ”deras fosterlandslöshet gör dem radikala, revolutionära”, till guldhandlaren och juden Isac Puritz' ”spindelnät”. Men nej, Tollvik tvingas över Atlanten för att söka världs-skurkligan och hamnar till slut på firman Hooker & Co på Wall Street. Här, där bara penningen räknas och alla andra värden i livet förintats möter vår kemist till slut världsskurken, eller ”spindeln” — som i förstone inte alls ger intryck av att vara överhuvudet för någon judisk konspiration. Han är lång med utåtstående haka, ansiktet magert och insjunket, hyn gul som på en maglidande eller skrumpet som på ett gammalt päron, närmast likgrönt... Helt enkelt snikenheten och den nakna profitlystnaden utan innehåll. Men när Tollvik konfronterar honom med ansvaret för alla världskatastrofer genom att vara ”själen, viljan, kraften som styr guldet” och förorsakat miljoner människors död, ”sänkt oräkneliga hjärtan i sorg, dödssvultit kvinnor och barn, förhärjat städer, skövlav ingårdar, störtat idealen och sparkat konst, litteratur och vetenskap ut i nödens yttersta mörker”, då skrockar till slut Spindeln och visar vad han är. *Hab' ich dies alles gethan?*

En antydning om att han talar jiddish.

I Duses detektivroman *Antisemiten* —1921 års julklappsraffel, annonserad med orden: ”Duses bästa”, säger hela pressen. 4:e tusendet”¹¹⁷ — får 17 åriga Mary Singer anställning som husa hos den judiske diamanthandlaren Aron Isartz som flyttat in med ett större jude-sällskap i förortsvillan Ravensberg strax utanför Stockholm. I villan lyckas Mary i smyg åhöra ett samtal där judarna avslöjar sina komplottplaner och bekräftar att Sion Visers protokoll utgör deras handlingsplan (men samtidigt gruvar sig för att ”en världspogrom blir vår lön”). Samtidigt börjar ett antal mystiska mord skaka villan där en efter en av judarna dödas under förskräckliga former. Privatdeckaren Leo Carrington, med ”äkta svenskt utseende”, blont hår och stålgrå ögon, tar sig an fallet och utvecklar sig en mordhistoria där den judiska ”bolsjevikcentralen” härjas av en man med klumpfot som efter sig lämnar ett märkligt kors, ett hakkors. De alltmer uppskrämda judarna fruktar att förövaren är en annan jude, Josef, som de själva en gång avrättat när denne avslöjade Protokollen. Det visar sig emellertid vid upplösningen att det i huvudsak var judarna i villan som tagit kål på varandra och att klumpfots-mannen var den excentriske äventyraren John Rogan som mest velat skrämmas och Carrington kan tillsammans med de övriga huvudpersonerna skratta ut vid en god middag: ”Jag vill först som sist säga er, att jag förstår er och sympatiserar med er. Jag är också antisemit — vilken tänkande kristen människa är förresten inte det... Men ni har gått för långt i ert judehat”, anser Carrington.

Kanske, invänder Rogan, men ”judarna är för närvarande Europas mäktigaste folk. Judarna härska inte bara i Ryssland utan också i Tyskland och Österrike. Snart komma de att härska överallt, om ingenting göres för att hejda deras samhällsomstörtande framfart.”

”Se så, mina vänner, låt oss lämna kapitlet om judarna för idag”, sa Leo Carrington. ”Nu skall vi ha trevligt och inte förstöra aptiten.”

Duses judevilla bygger på en sammanvävning av den sk ”Rubelaffären” kring bolsjevikiska penningöverföringar till Sverige efter världskriget, med 1919 års svenska kriminaldrama: ”Ryssligans” härjningar där den landsflyktige kosacköversten Muhammed Beg-Hadjetlaché i

¹¹⁷ *Nya Dagligt Allehanda* 19/12 1921

spetsen för en grupp sammansvurna lät mördra och råna ett antal ryska landsflyktiga.¹¹⁸ Medan Hadjetlaché själv framställde sina dåd som vedergällning mot bolsjevikanhängare hävdades länge i den svenska pressen att det hela i själva verket var en bolsjevikisk komplott i syfte att smutskasta den vita sidan i ryska inbördeskriget. Både bland de mördade och i Hadjetlachés grupp figurerade några judar vilket uppmärksammades i svensk press. I en artikel i *Jewish Guardian*¹¹⁹ menade en korrespondent från Sverige att dramat emellertid förvrängts av svenska tidningar och att svensk allmänhet uppfattade det hela, trots att ett par av offren var judar, som en judisk mordkomplott. Just så som det sedermera kom att framställas av Duse.

Mot antisemitism

I den litteratur som berör bolsjevismen och det judiska återfinns även försök att avvisa föreställningen om några samband eller att förklara dem utan att antyda någon specifik judisk skuld, hat eller härskarplaner. Men att även sådana försök bär spår av vedertagna föreställningar om rasegenskaper eller annan kollektiv särart är tydligt. Ett exempel utgörs av H G Wells' *Ryssland i skymning* som utgavs på Svenska Andelsförlaget 1921 och som med tidens rasterminologi försöker avmystifiera bolsjevismen.¹²⁰ Wells går i svaromål på den ”mindre vederhäftiga delen” av den engelska press som påstår att bolsjevikerna är agenter för ”en mystisk rassammansvärjning, ett hemligt sällskap, i vilket judar, jesuiter, frimurare och tyskar äro blandade om varandra på det mest dårhusmässiga sätt.”¹²¹ I själva verket, hävdar Wells, har ingenting varit mindre hemlighetsfullt än bolsjevikernas idéer, syften och metoder. Trots att han inte delar deras åsikter eller tillvägagångssätt finner han dem vara ”just det de påstår sig vara och jag finner mig förpliktigad att behandla dem som ärliga människor.”¹²² Bolsjevikerna är, menar författaren, bara socialister av Marx' lära vars propaganda efter mer än ett halvt århundrade har burit frukt och, i synnerhet genom världskriget ”bundit alla dessa vredgade och, vad denna världens goda beträffar, arvlösa själar samman”.¹²³ När så sammanbrottet kom i Ryssland skyndade ett stort antal ”vakna och begåvade unga och ungdomliga män” som i det ”hårdande livet” i Amerika och Västeuropa ”förlorat något av ryssens medfödda opraktiskhet” tillbaka till sina kamrater i revolutionen. ”Många av dem äro judar, emedan de flesta ryska emigranterna till Amerika voro judar, men endast få av dem hava någon stark raskänsla. De arbeta ej för judendomen utan för en ny värld.”¹²⁴ Och tvärtemot att representera någon fortsättning på judisk tradition har bolsjevikerna istället kastat ”de flesta av zionistledarna i Ryssland i fängelse” och förbjudit undervisning i hebreiska då detta anses vara ett ”reaktionärt språk.”¹²⁵ Många av de mest intressanta bolsjevikledare Wells säger sig ha träffat var heller ”alls icke judar utan blonda nordiska män” och Lenin hade en ”fullkomligt tatarisk ansiktstyp och är säkerligen icke jude.”¹²⁶ Förlagets översättare har häri en längre anmärkning tillfogat att åsikten om bolsjevismens judiskhet är ”mycket allmänt spridd” liksom att sioniströrelsen förbereder en världsrevolution. Som starkaste bevis anförs ständigt, fortsätter översättaren, ”den oerhört stora procenten judar i ledande ställning bland bolschevikerna icke endast i Ryssland utan även inom motsvarande partier över hela världen.” Härigenom har också bolsjevismen svårt att vinna terräng i starkt antisemitiska länder, som Polen. För författarens mening, fortsätter översättaren, talar emellertid att den ledande bolsjevik Uritskij, ”själv jude” 1918 mördades av en ”fanatisk ung jude” just för att han

¹¹⁸ Svante Lundberg, *Ryssligan: flyktingarna från öst och morden i Bollstans 1919* / Svante Lundberg Lund 2004

¹¹⁹ *The Jewish Guardian* 28/11 1919

¹²⁰ Herberg George Wells, *Ryssland i skymning* Svenska Andelsförlaget, Stockholm 1921

¹²¹ *ibid* s 48

¹²² *ibid* s 49

¹²³ *ibid* s 49, 54

¹²⁴ *ibid* s 54

¹²⁵ *ibid* s 54f

¹²⁶ *ibid* s 55

låt it döma ”en judisk spekulant till döden.”¹²⁷

Reinhold Macs populärhistoriska *Revolutionen i Ryssland från 1917* utvecklade sig gärna om den ryska folksjälen orientaliska ”längtan efter det fantastiska, det vanvettiga och det raffinerade i njutningen” och såg i dess barbariskhet orsaken till förtrycket av judarna.¹²⁸ Detta hade i sin tur lett till att såväl den terroristiska som den senare socialistiska rörelsen i Ryssland till stor del rekryterades från judarna, ”revolutionens surdeg”.¹²⁹ Mac skildrar hur myndigheterna försökte avleda missnöje och ”åderlåta proletariatet” genom fruktansvärda judeförföljelser och de ”skändligaste judemassakrer i hundratals städer” samt hur judarna var berövade den övriga befolkningens rättigheter. ”Att vara jude i Ryssland var något av det olyckligaste på jorden. Brännmärkt kom juden till världen, brännmärkt släpade han sig genom livet och brännmärkt måste han dö.”¹³⁰ Den skandalösa Beilis-processen i Kiev och pogromerna i Kischenew fick emellertid många ryssar att vakna upp ”samtidigt som hela Israels folk insåg, att den enda utvägen ur detta helvete var kampen mot den bestående samhällsordningen.” Därför kastade det sig in i den revolutionära kampen med ett enastående hjältemod. De konservativas fras att ”revolutionen härstammar från judarna” var, enligt Mac, endast självbedrägeri, men sant var att ”utan den semitiska energin, skulle rörelsen gått framåt i mycket långsammare tempo.”¹³¹

Det mest framträdande exemplet på försök att avvisa antijudiska tolkningar av bolsjevikrevolutionen utgörs av Maxim Gorkijs frontalangrepp mot antisemitism. Författat med ett helt annat perspektiv än det så vanliga i den svenska debatten. Det är det socialdemokratiska förlaget Tiden som publicerat ett antal artiklar ur Gorkijs tidning *Novaja Shjizn* (Det Nya Livet) från maj 1917 till juni 1918.¹³² De flesta av artiklarna är alltså från Gorkijs starkt antibolsjevikiska period under månaderna innan bolsjevikrevolutionen i november 1917, över upplösandet av konstituerande församlingen i januari 1918 fram till inbördeskrigets början på våren samma år. De utgör närmast litterära ångestskrin mot lössläppt barbari, grymhet och vad han ser som ledarnas ansvarlösa framfart med ordet och makten. I den ”allmänna förvildningens dagar” där tidningarna hetsar varandra och ”rulla genom gatorna, som en härva giftiga ormar, med sitt hatfulla väsande”, gallskriker bolsjevikledarna med understöd av demagoger och lycksökare mot demokratin bland okunniga massor.¹³³ Lenin, Trotskij och deras kamrater har ”redan smittats av maktens giftröta”, skriver Gorkij på upprorsdagen den 7 november, ett uppror han kallar ”smutsvulkanens eruption”.¹³⁴ De handlar som ”blinda fanatiker och samvetslösa äventyrare” vilka stödjer sig på den ”obildade massans despotism”. Inte för Rysslands skull utan för sin fantasi om en världsrevolution, ett omänskligt experiment för vilket folket bara är material. Alldeles särskilt misstrogen blir han när han ”ser ryssen vid rodret — slaven från igår blir den tygellösaste despot, så snart han har möjlighet att göra sig till herre över sin nästa”. Dessa människor som uppfostrats med slag har nu av bolsjevikerna fått rätt att ”slå varandra efter behag”.¹³⁵

Judarnas ställning i revolutionen har en central plats i Gorkijs artiklar. Han framhåller vilken roll antisemitismen hade för tsarismen och vilken ledande roll många judar haft i kampen mot tsardömet, ja, de hade kämpat ”mycket ärligare och mera energiskt för Rysslands politiska frihet än många ryssar” och en av revolutionens ”skönaste vinster” var just judarnas med-

¹²⁷ ibid

¹²⁸ Reinhold Mac, *Revolutionen i Ryssland* Åhlen & Åkerlunds förlag, Stockholm 1917 s 28

¹²⁹ Mac a.a. s 45

¹³⁰ ibid s 46

¹³¹ ibid s 47

¹³² Maxim Gorki, *Ett års rysk revolution* Tidens Förlag, Stockholm 1918

¹³³ ibid s 9f, 48f

¹³⁴ ibid s 35, 79

¹³⁵ ibid s 53, 64f, 69

borgarrätt som tog bort ”från vårt samvete en blodig och smutsig skamfläck.”¹³⁶ Men antisemitismen levde kvar och försökte utmåla bolsjevismen som judisk. Gorkij understryker hur få av bolsjevikerna som är judar och att den ryske ”rasrene syndaren Lenin” i så fall borde göra alla invånare i guvernementet Simbirsk medansvariga för bolsjevismen. ”Det finns tusen andra bevis för att jude = bolsjevik är en dum sammanställning, som de av djuriska drifter upphetsade ryssarna gjort”, skriver Gorkij som ännu i juni 1917 inte trodde på någon framgång för den typen av antisemitism.¹³⁷ Gorkij återkommer emellertid till frågan om antisemitismen och i maj 1918 ägnar han en längre artikel åt ”Den nya antisemitismen”.¹³⁸

Han berättar där hur han fått sig tillsänt en bunt olika upprop från ”Centralkommittén för de kristliga socialisternas förbund”. Under parollen ”Antisemiter i alla land, av alla folk, förenen er!” manades ryssarna där att ”rena sig från den judiska pest” som nedsmittat samhällets alla nivåer med lögnaktigheter om broderskap och likställighet mellan alla folk och stammar. Det var ”den ariska rasen” som stod högst i den mänskliga utvecklingen medan den judiska befann sig på dess ”lägsta trappsteg.” Ett av uppropen låtsades vara en konfidentiell judisk instruktion till föreståndarna för ett hemligt ”israeliskt världsförbund” som planerat förstöra ”främmande altare och troner” och ”tvinga Ryssland på knä”, alltså en variant av Sion Vises protokoll. ”Vem vilja dessa idioter skrämja med sina dumheter?”, frågar Gorkij och påpekar att om ett sådant hemligt världsförbund funnits borde det väl knappast ha författat sina mest interna instruktioner på ryska språket. Om förfalskarna ”åtminstone haft vett att tillägga: ’Översättning från hebreiska!’”.¹³⁹ När man läser alla dessa dumma grymheter, fortsätter han, känner man skam och ångest för vårt Ryssland. ”Dumma, eländiga människor, olyckliga människor!” De olika uppropen uppehöll sig särskilt envetet vid att ledande bolsjeviker, som Sinovjev och Volodarskij var judar. Men varje familj, skrev Gorkij, har sitt svarta får, och det fanns säkert tusentals judar som hatade personer som Volodarskij lika mycket som de ryska antisemiterna gjorde. I sitt rasande angrepp på antisemiterna hoppades han till sist att de ryska arbetarna ska svara dem: ”Bort med händerna! Vi äro landets herrar, vi ha med öppet visir tillkämpat oss friheten och skola ej tåla att några som helst industririddare binda vårt förstånd och vår vilja.”¹⁴⁰

Landets herrar? Formuleringen antyder Gorkijs efterhand förändrade syn på bolsjevikerna och ytterligare nummer av tidningen i maj 1918 ägnas den växande antisemitism som riktades mot bolsjevikregeringen. I det sista majnumret 1918 varslas om Gorkijs nya frontställning på bolsjevikernas sida med orden: ”Man beskyller mig för att jag skulle ha sålt mig åt judarna.”¹⁴¹

Summering och slutsatser

Att bearbeta en undersökning av denna typ kvantitativt är vanskligt. Urvalet av titlar har skett med olika metoder och materialet är av mycket olikartad — från agiterande politiska pamfletter i marginalen till akademiska verk och vitt spridd skönlitteratur. Det som observerats förekommer med högst varierande frekvens och intensitet, från någon förbiilande mening bland hundra sidor övrig text till långa utredningar av bolsjevismens judiskhet. Ändå berättigar själva mängden titlar till vissa slutsatser.

Av den undersökta litteraturen innehåller drygt hälften ingenting om judiska inslag i revolutionen eller bolsjevismen. ”Enkla konstateranden” av judiska namn eller annat med syftning på judiskt görs i huvuddelen av de övriga, men här hamnar vitt skilda noteringar, från

¹³⁶ ibid s 16

¹³⁷ ibid s 17f

¹³⁸ ibid s 32, 51ff, 79ff

¹³⁹ ibid s 82

¹⁴⁰ ibid s 84

¹⁴¹ ibid s 99 som avser tidskriftens nr av den 29/5 -18

omnämmandet av pogromer till enstaka observationer av judiska inslag i revolutionssamhället. ”Negativa konstateranden” av judiskhet är också vanliga även om spännvidden är stor, från starkt nedsättande antijudiska kommentarer till framställningar som hävdar att bolsjevismen bygger på judisk makt, men där det är just bolsjevismen, inte specifikt det judiska, som kritiseras. Ett par tiotal titlar innehåller emellertid profilerat antisemitiska framställningar, i flera fall med anknytning till idéer från *Sion Vises protokoll*, några publicerade av öppet antisemitiska och marginella utgivare men flera också av etablerade förlag som Almqvist & Wicksells, Åhlén & Åkerlund och Svenska Andelsförlaget. Endast en handfull titlar vänder sig uttryckligen mot antisemitiska tolkningar av bolsjevismen eller mot antisemitismen, men då ofta utan att förkasta samtliga de stereotyper som, för att tala med Andersson, ingick i den bredare antisemitiska diskursen. Sammanfattningsvis uppmärksammar alltså nära hälften av litteraturen judiska inslag i bolsjevikrevolutionen, majoriteten av dessa gör det på ett negativt eller öppet antisemitiskt sätt och endast en mycket liten, ja, närmast obetydlig del, går i svaromål på antisemitiska tolkningar av revolutionen. Den organiserade antisemitismens förlag står för endast några enstaka titlar bland dem som gör negativa eller antisemitiskt riktade noteringar.

Politisk tendens

Om man vill försöka systematisera materialet efter politisk tendens kan en lika grovmaskig kategorisering utgöras av: kontra eller kritiska mot bolsjevismen, pro- eller förstående till bolsjevismen och neutrala eller utan uttryckt inställning.

Bland de titlar som inte alls berör något samband mellan bolsjevikrevolutionen och judiskt fördelar sig sympatierna för eller mot bolsjevismen ungefär lika. Bland dem som endast konstaterar judiska inslag kan de flesta betraktas som bolsjevikkritiska medan ett något mindre antal inte uttrycker någon inställning. Det är bland dem som gör negativa konstateranden av judiska inslag i revolutionen som Fördelningen tydligare förändras. Här är i stort sett alla motståndare till bolsjevismen. Bland de positiva skildringarna av bolsjevismen som gör negativa konstateranden av judiskhet återfinns den ovan diskuterade Per Emil Brusewitz' *Världsrevolutionens vapensmedja* samt Martin Andersen Nexös reseskildring¹⁴² som i sammanhanget är svårplacierbar och visar på begränsningen i den här typen av indelning. Nexö gör i själva verket inte alls några negativa konstateranden av judiska inslag i sovjetsamhället utan avvisar bestämt de antisemitiskt präglade tolkningarna av revolutionen. Men han vänder istället på resonemanget: det är inte bolsjevismen som är judisk utan snarare västkapitalismen! Hos de öppet antisemitiskt präglade skildringarna av bolsjevismen som uttryck för judiskt maktövertagande återfinns endast litteratur som vänder sig mot bolsjevismen.

Politiskt ger materialet inte stöd för tolkningen att antibolsjevismen också måste vara antisemitisk, många bolsjevikkritiska skildringar saknar negativa antydningar om det judiska. Däremot framstår de antisemitiska eller negativa framställningarna av judiskhet i detta sammanhang allmänt som antibolsjevikiska, i de flesta fall från borgerligt eller konservativt håll, i något fall från vänster. De probolsjevikiska skildringarna avvisar i några fall antisemitiska tolkningar men berör i allmänhet inte frågan, eller rentav, i fallet Nexö, vänder på anklagelsen. De ytterst fåtaliga titlar som argumenterar mot antisemitiska tolkningar fördelar sig jämt mellan bolsjevikkritiska och bolsjevikkvänliga positioner.

I den undersökta litteraturen var alltså sammankopplingen av bolsjevismen med judiskt i något avseende, högst vanlig. För det mesta gjordes den på ett nedvärderande sätt, antingen genom nedsättande beskrivningar av judar eller judiska inslag i bolsjevismen eller som varningsord mot judisk makt och hämnd i bolsjevikkisk skepnad. Motargumenten var få. Den myt om ”judebolsjevismen” som spreds av den ryska och europeiska motrevolutionen under

¹⁴² Martin Andersen Nexö, *Det nya Ryssland*. Skildringar från en resa Framtidens bokförlag, Malmö 1924

de första efterkrigsåren kastade uppenbarligen också ett återsken av viss betydelse över den undersökta svenska offentligheten.

[Till Tidsignal nr 2 \(2005\)](#)